

Litteratur

- Arbman, H. 1940. *Birka I. Die Gräber, Tafeln*. Uppsala.
 Arbman, H. 1943. *Birka I. Die Gräber, Text*. Uppsala.
 Erixon, S. 1946. Ur låsets utvecklingshistoria: i *På järnets fasta grund, Låsbolaget 100 år*. Eskilstuna.
 Helgö I = Holmqvist, W. - Arrhenius, B. - Lundström, P. *Excavations at Helgö I*. Uppsala 1961.
 Helgö II = Holmqvist, W. - Arrhenius, B. *Excavations at Helgö II*. Uppsala 1964.

Summary

On Helgö there have been found about 80 padlocks and about 15 keys to such locks.

Some locks have a case made of bronze but the majority of them, and — so far — all of the keys, are of iron. On the basis of the external shape of the lock and the construction of the mechanism the author has divided them into four types:

1. Box-shaped lock with turning key mechanism/turning key.
2. Box-shaped lock with inserted key mechanism/inserted key.
3. Cylindrical lock/keys fitting cylindrical locks.
4. Other locks/keys.

This material of locks is presented in table form. Locks of the above-mentioned types are marked x, keys N.

The abbreviations in the table headings are explained below:

br = padlock of bronze

Jä = padlock/key of iron

Bygel = shackle sheath: y = external shackle sheath, i = internal shackle sheath, s = no shackle sheath

bD = Diameter of shackle

pst ås = applied ridges

B/D = Width/Diameter, H/L = Height/Length, T = Thickness,

FH = Full Height

Publ = Published in *Excavations at Helgö I and II*

Translated by Richard Cox

Runorna i Hagia Sofia

Efter professor Alfred Westholms smått sensationella upptäckt 1964 i Hagia Sofia-moskén av en inskription, som kunde förmodas vara en nordisk runinskrift, har denna omnämnts i press och TV, i en akademisk avhandling (Ingrid Sanness Johnsen, Stuttruner, Oslo 1968) och även aktualiserats av *The National Geographic Magazine*. Det kan därför vara på tiden att presentera en bild av rist-

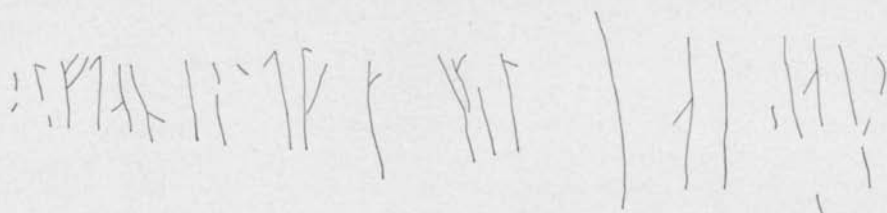

Fig. 1. Runristningen i Hagia Sofia. Svärtan i linjerna är förorening, icke inmålning. Foto R. Boström 1968 (ATA) jämte förf:s kalkering av ristningen, den sistnämnda i skala 1 : 2. — Runic inscription in Hagia Sophia Mosque. The dark parts of the inscription are not paint but dirt. Photo 1968 and the author's drawing of the inscription, the latter in scale 1 : 2.

ningen i sin helhet. Fotot fig. 1 togs i samband med min granskning på platsen i april 1968.

Ristningen befinner sig på den södra läktaren, i mellersta arkaden, utefter inre kanten av den 1,20 m höga och 29 cm breda marmorbalustraden. I marmorrens mjuknötta yta bär för övrigt de otaliga resterna av skrivtecken och teckenföljder, som under sekelernas lopp ristats i mångahanda alfabet och på all världens språk, jämte rena klottret vittne om besökarnas heterogena ursprung men samfälliga behov av att dymedelst markera sin närvaro i den Heliga Vishetens tempel.

Vid en jämförelse med övriga inskrifter styrks man redan från början i uppfattningen, att vi här verkligen står inför en runristares verk, oaktat inskriften endast till en liten del går att läsa. En tillfällighetsristning i marmor utan ändamålsenligt redskap måste bli grund och ojämn. Nu är den dessutom starkt nött, och ytan bär också spår av oavsiktliga slagmärken. Vad som på mig gör intryck av att vara avsiktligt ristat framgår av kalkeringen. Inskriften är 23 cm lång, runorna 1,5–5 cm höga.

Den första runan är mycket sliten; endast ett kort stycke av huvudstaven och ett litet spår av en **a**-bistav (ensidig) återstår. Alternativt skulle ristningsspåren kunna vara rester av en **h**-runa med kryssformig bistav. De följande fem runorna är säkra. Läsningen av hela den inledande runföljden blir då **alftan** eller **hiftan**, i båda fallen uttolkat *Halfdan*, ett mycket vanligt nordiskt namn, »den till hälften danske». Antingen har en **h**-runa i inskriftens början helt förnötts eller har ristarens ljudanalys varit bristfällig. Skrivningar med bortfall av

uddljudande *h* respektive interkonsonantisk vokal i sådan ställning som här är vanliga ristningsfel i runinskrifter.

Av de återstående tecknen (ett 15-tal) har några en för vissa runor vedertagen form (**a**, **l**, **t**, **k?**), men nötningen är så stark och spåren så diffusa och svåra att reda, att en dechiffring synes omöjlig. Man frestas nästan tro att ristarens kunskaper i stort sett inskränkt sig till runorna i namnet, vilka han i fortsättningen praktiserat litet mer på måfå för att ge sken av en längre inskrift bland övriga sådana. Vi har gott om liknande s. k. förvirrade inskrifter med runliknande tecken.

Runorna **a**, **n** och **t** har ensidiga bistavar. Därigenom har inskriften karakteriserats som kortkvistruninskrift. Kortkvistrunorna är en av de båda vikingatida varianterna av den 16-typiga futharken och synbarligen främst avsedda för vardagligt bruk. Med detta betraktelsesätt skulle inskriften kunna dateras till 900-talet eller förra hälften av 1000-talet. Jag ställer mig dock tveksam till en sådan datering. Inskriftens kortkvistrunor finns även i den helstungna medeltida futharken. I en gammal kortkvistruninskrift hade man snarare väntat att för nasalerat *a* möta en annan runform. Enligt min mening ligger det närmare till hands att anta inskriften vara medeltida, tillkommen i slutet av 1000-talet eller senare. Då är runformerna inget problem och det förvirrade inskriftspartiet mindre överraskande. Vi vet genom Anna Komnenas *Alexiad* från förra hälften av 1100-talet, att de nordiska varingarna ännu vid denna tid stod högt i gunst vid kejsarhovet. Alfred Westholms gissning, att en hovets vakthavande varing fördrivit tiden under en lång och enformig gudstjänst med att åstadkomma detta unika nerslag av nordisk kultur i hjärtat av Konstantinopel, kan därför rymma ett korn av sanning. Hur härmed än förhåller sig, står där i samtida stenskrift namnet på en nordman i exil. Men om hans ärende i den fjärran metropolen eller syftet med ristningen har tidens tand och glömskans nötning förmenat oss insikt.

Elisabeth Svärdström

Summary

The author gives an interpretation and photograph of a runic inscription on the marble screen of the south gallery in the Hagia Sophia mosque, discovered in 1964. Only the first part of the inscription can be deciphered, and it is the male name Halvdan. The author holds the view that the inscription is probably medieval (end of 11th century or later).

Translated by Albert Read